

13

Принцип рівномірної обмеженості

В цій лекції ми розглянемо види збіжності послідовностей лінійних неперервних операторів і з'ясуємо, коли простір $\mathcal{L}(E, F)$ є банаховим в розумінні тої чи іншої збіжності.

§13.1 Види збіжності послідовностей операторів

Означення 13.1. Послідовність операторів $\{A_n\}_{n=1}^\infty$, що діють із нормованого простору E в нормований простір F , **поточково збігається** до оператора A в просторі $\mathcal{L}(E, F)$ при $n \rightarrow \infty$, якщо $\forall x \in E: \lim_{n \rightarrow \infty} A_n x = Ax$.

Означення 13.2. Послідовність операторів $\{A_n\}_{n=1}^\infty$, що діють із нормованого простору E в нормований простір F , **рівномірно збігається** до оператора A в просторі $\mathcal{L}(E, F)$ при $n \rightarrow \infty$, якщо $\lim_{n \rightarrow \infty} \|A_n - A\| = 0$.

Зауваження 13.1 — Якщо $F = \mathbb{R}$, то простір $\mathcal{L}(E, \mathbb{R})$ є спряженим простором, поточкова збіжність є аналогом слабкої збіжності в спряженому просторі, а рівномірна збіжність є аналогом сильної збіжності в спряженому просторі.

Лема 13.1

Якщо послідовність лінійних обмежених операторів $A_n : E \rightarrow F$, де E, F — нормовані простори, є такою, що послідовність $\{\|A_n\|\}_{n=1}^\infty$ є необмеженою, то послідовність $\{\|A_n x\|\}_{n=1}^\infty$ є необмеженою в будь-якій замкненій кулі.

Доведення. Припустимо супротивне: послідовність $\{\|A_n x\|\}_{n=1}^\infty$ є обмеженою в деякій замкненій кулі $\bar{S}(x_0, \varepsilon)$:

$$\exists(\bar{S}(x_0, \varepsilon), C > 0) : \forall n \in N : \forall x \in \bar{S}(x_0, \varepsilon) : \|A_n x\|_F \leq C.$$

Кожному елементу $\xi \in E$ поставимо у відповідність елемент $x = \frac{\varepsilon}{\|\xi\|_E} \xi + x_0$, якщо $\xi \neq 0$. Елементу $\xi = 0$ поставимо у відповідність елемент $x = x_0$.

$$\xi \neq 0 \implies \|x - x_0\|_E = \left\| \frac{\varepsilon}{\|\xi\|_E} \xi + x_0 - x_0 \right\|_E = \left\| \frac{\varepsilon}{\|\xi\|_E} \xi \right\|_E = \varepsilon.$$

Це означає, що для довільних $\xi \in E$ всі елементи $x \in \bar{S}(x_0, \varepsilon)$.

Оцінимо наступну величину (використовуючи допоміжну нерівність $\|x\| - \|y\| \leq \|x + y\|$).

$$\left| \frac{\varepsilon}{\|\xi\|_E} \|A_n \xi\|_F - \|A_n x_0\|_F \right| \leq \left\| \frac{\varepsilon}{\|\xi\|_E} A_n \xi + A_n x_0 \right\|_F = \left\| A_n \left(\frac{\varepsilon}{\|\xi\|_E} \xi + x_0 \right) \right\|_F \leq C. \quad (13.1)$$

Отже,

$$\frac{\varepsilon}{\|\xi\|_E} \|A_n \xi\|_F - \|A_n x_0\|_F \leq C.$$

Звідси випливає, що

$$\|A_n \xi\|_F \leq \frac{C + \|A_n x_0\|_F}{\varepsilon} \|\xi\|_E \leq \frac{2C}{\varepsilon} \|\xi\|_E.$$

Отже,

$$\exists C_1 = \frac{2C}{\varepsilon} > 0 : \forall \xi \in E : \|A_n \xi\|_E \leq C_1 \|\xi\|_E \implies \|A_n\| \leq C_1.$$

Отримане протиріччя доводить лему. $\square$

Теорема 13.1 (Банаха—Штейнгауза)

Нехай послідовність лінійних обмежених операторів $\{A_n\}_{n=1}^\infty$, що відображають банахів простір E в нормований простір F , поточно збігається до оператора A при $n \rightarrow \infty$. Тоді послідовність $\{\|A_n\|\}_{n=1}^\infty$ є обмеженою, оператор A є лінійним і неперервним, а $A_n x \rightarrow Ax$ рівномірно по n на кожному компакт $K \subset E$ (тобто n не залежить від x).

Доведення. Припустимо, що послідовність $\{\|A_n\|\}_{n=1}^\infty$ є необмеженою. Тоді за лемою 13.1 послідовність $\{\|A_n x\|\}_{n=1}^\infty$ є необмеженою на довільній замкненій кулі $\bar{S}(x_0, \varepsilon_0)$.

Отже,

$$\exists (n_1 \in \mathbb{N}, x_1 \in \bar{S}(x_0, \varepsilon_0) : \|A_{n_1} x_1\|_F > 1.$$

Оскільки A_{n_1} — неперервний оператор,

$$\exists \bar{S}(x_1, \varepsilon_1) \subset \bar{S}(x_0, \varepsilon_0) : \forall x \in \bar{S}(x_1, \varepsilon_1) : \|A_{n_1} x\|_F > 1.$$

На кулі $\bar{S}(x_1, \varepsilon_1)$ послідовність $\{\|A_n x\|_F\}_{n=1}^\infty$ також є необмеженою. Отже,

$$\exists \bar{S}(x_2, \varepsilon_2) \subset \bar{S}(x_1, \varepsilon_1) : \forall x \in \bar{S}(x_2, \varepsilon_2) : \|A_{n_2} x\|_F > 2.$$

Нехай $A_{n_1}, A_{n_2}, \dots, A_{n_k}$ і $x_1, x_2, \dots, x_k$:

$$n_1 < n_2 < \dots < n_k, \quad \bar{S}(x_0, \varepsilon_0) \supset \bar{S}(x_1, \varepsilon_1) \supset \dots \supset \bar{S}(x_k, \varepsilon_k).$$

Продовжуючи цей процес при $k \rightarrow \infty$, отримуємо послідовність вкладених замкнених куль, таких що

$$\forall x \in \bar{S}(x_k, \varepsilon_k) : \|A_{n_k} x\|_F > k, \quad \varepsilon_k \rightarrow 0.$$

Оскільки E — повний простір, за принципом вкладених куль

$$\exists x^* \in \bigcap_{k=1}^{\infty} \bar{S}(x_k, \varepsilon_k) : \|A_{n_k} x^*\|_F \geq k, \quad \forall k \in \mathbb{N}.$$

Звідси випливає, що $\exists x^* \in E$ така, що послідовність $\{A_n x^*\}$ не збігається. Це суперечить умові теореми, згідно якої послідовність операторів $\{A_n x\}_{n=1}^\infty$ поточно збігається в кожній точці простору E .

Покажемо, що оператор A — лінійний. Оскільки

$$A_n(x + y) = A_n(x) + A_n(y), \quad A_n(\lambda x) = \lambda A_n(x),$$

маємо

$$\begin{aligned} A(x+y) &= \lim_{n \rightarrow \infty} A_n(x+y) = \lim_{n \rightarrow \infty} A_n(x) + \lim_{n \rightarrow \infty} A_n(y) = Ax + Ay. \\ A(\lambda x) &= \lim_{n \rightarrow \infty} A_n(\lambda x) = \lambda \lim_{n \rightarrow \infty} A_n(x) = \lambda Ax. \end{aligned}$$

Крім того,

$$\|A_n x\|_F \leq C \|x\|_E \implies \lim_{n \rightarrow \infty} \|A_n x\|_F = \left\| \lim_{n \rightarrow \infty} A_n x \right\|_F = \|Ax\|_E \leq C \|x\|_E.$$

Отже, A — лінійний і обмежений, а значить, неперервний.

Нехай $K \subset E$ — компакт, $\varepsilon > 0$. За теоремою Хаусдорфа існує скінченна $\frac{\varepsilon}{3C}$ -сітка M :

$$\forall x \in K : \exists x_\alpha \in M, \alpha \in A : \|x - x_\alpha\|_E < \frac{\varepsilon}{3C},$$

де A — скінченна множина.

Оскільки послідовність $\{A_n x\}_{n=1}^\infty$ поточно збігається в кожній точці простору E , то вона збігається і в кожній точці сітки M :

$$\forall x_\alpha \in M : \exists n_\alpha : \forall n \geq n_\alpha : \|A_n x_\alpha - A x_\alpha\|_F < \frac{\varepsilon}{3}.$$

Нехай $n_0 = \max_{\alpha \in A} n_\alpha$ (сітка M є скінченною, тому максимум існує). Тоді $\forall n \geq n_0$, $\forall x \in S(x_\alpha, \frac{\varepsilon}{3C})$

$$\begin{aligned} \|A_n x - A x\|_F &\leq \|A_n x - A_n x_\alpha + A_n x_\alpha - A x_\alpha + A x_\alpha - A x\|_F \leq \\ &\|A_n x - A_n x_\alpha\|_F + \|A_n x_\alpha - A x_\alpha\|_F + \|A x_\alpha - A x\|_F < \\ &C \|x - x_\alpha\|_E + \frac{\varepsilon}{3} + C \|x - x_\alpha\|_E = \frac{\varepsilon}{3} + \frac{\varepsilon}{3} + \frac{\varepsilon}{3} = \varepsilon. \end{aligned}$$

Отже, $\forall n \geq n_0, \forall x \in K : \|A_n x - A x\|_F < \varepsilon$, до того ж номер n_0 не залежить від точки x . Це означає, що $A_n x \rightarrow A x$ рівномірно по n на кожному компакт $K \subset E$. $\square$

§13.2 Повнота простору лінійних неперервних операторів

З'ясуємо, коли простір $\mathcal{L}(E, F)$ є повним у розумінні рівномірної або точкової збіжності.

Теорема 13.2

Якщо нормований простір F — банахів, то $\mathcal{L}(E, F)$ — банахів у розумінні рівномірної збіжності.

Доведення. Нехай $\{A_n\}_{n=1}^\infty$ — фундаментальна послідовність операторів, тобто

$$\|A_n - A_m\| \rightarrow 0, \quad n, m \rightarrow \infty.$$

Тоді $\forall x \in E$

$$\|A_n x - A_m x\| \leq \|A_n - A_m\| \cdot \|x\| \rightarrow 0, \quad n, m \rightarrow \infty.$$

Для кожного фіксованого $x \in E$ послідовність $\{A_n x\}$ є фундаментальною в F . Оскільки простір F є повним за умовою теореми, то послідовність $\{A_n x\}$ збігається

до певного елемента $y \in F$. Позначимо $\lim_{n \rightarrow \infty} A_n x$. Отже, ми визначили відображення $A : E \rightarrow F$. Його лінійність випливає із властивостей границі. Покажемо його обмеженість: $\{\|A_n\|\}$ фундаментальна в $\mathbb{R}$, адже

$$\|\|A_n\| - \|A_m\|\| \leq \|A_n - A_m\| \rightarrow 0, \quad n, m \rightarrow \infty,$$

а отже $\{\|A_n\|\}$ обмежена в $\mathbb{R}$, тобто

$$\exists C : \forall n \in \mathbb{N} : \|A_n\| \leq C.$$

Отже,

$$\|A_n x\| \leq \|A_n\| \cdot \|x\| \leq C \|x\|.$$

Внаслідок неперервності норми, маємо

$$\|Ax\| \lim_{n \rightarrow \infty} \|A_n x\| \leq C \|x\|.$$

Покажемо, що A_n рівномірно збігається до A в просторі $\mathcal{L}(E, F)$. Задамо $\varepsilon > 0$ і виберемо n_0 так, щоб $\|A_{n+p}x - A_n x\| < \varepsilon$ для $n \geq n_0$, $p > 0$ і для будь-якого $x : \|x\| \leq 1$. Нехай $p \rightarrow \infty$. Тоді

$$\forall n \geq n_0, x : \|x\| \leq 1 : \|Ax - A_n x\| < \varepsilon,$$

звідки

$$\|A_n - A\| = \sup_{\|x\| \leq 1} \|(A_n - A)x\| \leq \varepsilon,$$

а тому $A = \lim_{n \rightarrow \infty} A_n$ в розумінні рівномірної збіжності.

Отже, $\mathcal{L}(E, F)$ є банаховим. □

Теорема 13.3

Якщо нормовані простори E і F — банахові, то $\mathcal{L}(E, F)$ — банахів у розумінні поточної збіжності.

Доведення. Розглянемо точку $x \in E$ і фундаментальну у розумінні поточної збіжності послідовність $\{A_n\}_{n=1}^{\infty}$.

Оскільки F — банахів простір, то існує елемент $y = \lim_{n \rightarrow \infty} A_n x$. Таким чином, визначений оператор $A : E \rightarrow F$, такий що $y = Ax$. Лінійність цього оператора випливає із лінійності границі, а обмеженість — із теореми Банаха-Штейнгауза:

$$\|Ax\| = \left\| \lim_{n \rightarrow \infty} A_n x \right\| \leq \lim_{n \rightarrow \infty} \|A_n\| \cdot \|x\| = C \|x\|. \quad \square$$

§13.3 Література

- [1] Садовничий В. А. Теория операторов / В. А. Садовничий — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1986 (стр. 96–102).
- [2] Ляшко И. И. Основы классического и современного математического анализа / И. И. Ляшко, В. Ф. Емельянов, А. К. Боярчук. — К.: Вища школа, 1988 (стр. 576–578).